

Качур Віктор Миколайович

студент гр. ФФзмсв-11, ННІНОТ, ЗУНУ, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Сидор І. П.

БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС НА ДЕРЖАВНОМУ РІВНІ: ПРОБЛЕМИ ПРАКТИКИ НА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Ефективне функціонування державного бюджету тісно пов'язане із здійсненням бюджетного процесу на державному рівні та в розрізі окремих його стадій. До стадій бюджетного процесу відносять: складання, розгляд, затвердження, виконання та складання бюджетної звітності про виконання державного бюджету.

Бюджетний процес, який здійснюється на державному рівні, є окремою, відносно самостійною складовою національного бюджетного процесу, що здійснюється з урахуванням напрямів соціально-економічного розвитку країни. Бюджетний процес виступає у вигляді системи поетапного прийняття рішень та їх виконання, за допомогою якої уповноважені органи пропонують, розглядають та схвалюють бюджет. Законодавчо визначено, що бюджетний процес – це регламентована нормами права діяльність, пов'язана із складанням, розглядом, затвердженням, виконанням та розглядом звітів про виконання бюджету [1]. Бюджетний процес на державному рівні є невід'ємною частиною державної бюджетної політики, яка дає можливість органам влади вирішувати нагальні потреби країни. Відповідно до цього потребує поліпшення кожна із стадій бюджетного процесу.

Бюджетний процес представляє собою універсальне економічне явище, у якому відображаються усі бюджетні відносини, виявляються їх позитивні і негативні якості, рівень впливу цих відносин на розвиток економіки, соціально-культурної сфери, добробут населення, забезпечується реалізація бюджетної доктрини держави. Дискусійні питання визначення економічного змісту бюджетного процесу, подані як вітчизняними, так і зарубіжними вченими-економістами дозволили визначити та обґрунтувати власне бачення цього процесу зважаючи як на державну регламентацію бюджетних відносин, етапи його проведення, так і вказуючи на суб'єкти бюджетних правовідносин [2, с. 321].

Таким чином, бюджетний процес – це регламентована нормами права діяльність органів державної влади, державного управління, місцевого самоврядування, всіх учасників бюджетних відносин, пов'язана з уточненням цілей і завдань бюджетної політики на наступний бюджетний рік і середньо термінову перспективу відповідно до бюджетної доктрини, формуванням, розглядом, затвердженням, виконанням бюджетів, складанням і затвердженням звітності про виконання бюджетів усіх рівнів.

Порядок проведення бюджетного процесу, послідовність його етапів і стадій встановлюються законодавчими актами та визначаються логічною й історичною природою самого процесу [3, с. 265].

Під стадіями бюджетного процесу слід розуміти сукупність взаємопов'язаних заходів, які мають завершену форму і спрямовані на досягнення певної цілі. Кожна стадія є, з одного боку, самостійним етапом бюджетного процесу, а з іншого – певним шаблоном у досягненні його кінцевої мети. Кожна із стадій бюджетного процесу використовує власні форми, методи, важелі, інструменти, способи, орієнтуючись на стратегічні перспективи та завдання соціально-економічного розвитку країни.

Відповідно до Бюджетного кодексу України виділяють чотири стадії бюджетного процесу [1]:

- 1) складання проектів бюджетів;
- 2) розгляд та прийняття Закону України «Про Державний бюджет України» і рішень про місцеві бюджети;
- 3) виконання бюджету, в тому числі у разі необхідності внесення змін і доповнень до Закону України «Про Державний бюджет України» і рішень про місцеві бюджети;
- 4) підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього.

У складі доходів Державного бюджету України податкові надходження складають основну частку доходів бюджету (81,2%) і у 2021 р. вони становили 753,8 млрд. грн. Серед податкових надходжень найбільшими за обсягами надходжень до бюджету є податок на додану вартість, який у структурі податкових надходжень складає 49,7 % та податок на прибуток підприємств (12,8%), що є, по суті, бюджетоформуючими податками у складі податкової системи держави взагалі. Сумарна частка ПДВ та податку на прибуток підприємств у структурі податкових надходжень державного бюджету становлять близько 70%.

Неподаткові надходження державного бюджету за обсягом надходжень займають друге місце після податкових надходжень. У 2021 р. вони склали 17,7 % усіх доходів бюджету.

Динаміка виконання державного бюджету за видатками вказує на те, що у даний період у жодному з років видатки бюджету не було виконано у повному обсязі. Найбільшу частку у структурі видатків державного бюджету займають міжбюджетні трансферти, які надаються місцевим бюджетам для збалансування їх дохідної і видаткової частин – 30,3%. Слід відмітити, що за останні роки дана частка поступово зростає, що вказує на негативні тенденції щодо залежності фінансової бази місцевих бюджетів від централізованих фінансових ресурсів держави.

Серед інших напрямів використання коштів державного бюджету слід відмітити видатки соціального спрямування, до яких відносять: соціальний захист і соціальне забезпечення, освіту, охорону здоров'я та духовний і фізичний розвиток. Їх частка у структурі видатків державного бюджету у 2021 р. становить 35% та за останні роки характеризується зростаючими показниками.

Світовий досвід реалізації бюджетного процесу на державному рівні демонструє ряд позитивних моментів, на які слід звернути увагу в Україні. Так, першочерговим завданням, яке передує процесу складання проекту державного бюджету на наступний рік, повинно бути розроблення механізму визначення стратегічних показників соціально-економічного розвитку країни та на їх основі формування стратегічних державних програм розвитку та стабілізації галузей, регіонів та країни в цілому, виходячи із стратегічної мети та фінансових можливостей держави. Тобто необхідно розробити в країні єдину стратегію соціально-економічного розвитку, відповідно до якої сформулювати суспільні пріоритети, мету, основні завдання та очікувані результати [4, с. 130];

Наступним кроком у бюджетному плануванні потрібно визначити та впорядкувати єдині методологічні засади планування та прогнозування соціально-економічного розвитку країни загалом з метою усунення диспропорцій при визначенні макроекономічних показників, які слугують основою при складанні державного бюджету;

Зважаючи на те, що окремі державні бюджетні програми охоплюють часовий період значно більший за один календарний рік (бюджетний рік), запровадити практику обов'язкового формування і затвердження законодавчим органом влади стратегічних (середньострокових і довгострокових) бюджетних планів розвитку країни (сьогодні ці плани мають лише декларативний характер, які на практиці не використовуються);

В Україні сьогодні постала гостра проблема у необхідності критичного перегляду якісного складу бюджетних програм, відповідність їх пріоритетам соціально-економічного розвитку країни, структурування за підпрограмами та впорядкування стосовно функцій розпорядників коштів, що дозволить здійснювати ефективний контроль за використанням бюджетних коштів [5, с. 365];

Удосконалити чинне законодавство щодо формування та організаційно-правового забезпечення управлінської діяльності при здійсненні бюджетного процесу, спрямованої на результати досягнення поставлених цілей і завдань;

В процесі розгляду і затвердження проекту державного бюджету доцільно залучати фахівців – економістів, провідних вчених у галузі економіки як незалежних експертів, які могли б дати оцінку, якісну характеристику цього документу та висловити власні пропозиції щодо його удосконалення з метою усунення упередженого підходу до цієї стадії бюджетного процесу;

До напрямів удосконалення процесу виконання державного бюджету слід віднести активне використання інтенсивних методів бюджетного регулювання, серед яких:

– необхідність використання стимулюючих заходів щодо виконання планових обсягів та приросту джерел доходів бюджету за кожним видом податків і зборів шляхом застосування дієвих важелів впливу на регулювання інтересів регіонів, територіальних громад і платників податків;

– запровадити чітке правове регламентування правових положень щодо стимулювання, раціонального, ефективного та економічного використання

коштів бюджету, усунення подвійних стандартів та відхилення практики «ручного» управління бюджетними коштами;

– удосконалити процедури державних закупівель в частині прозорого проведення тендерів з одночасним контролем за цими процесами відповідних органів державної влади та представників громадськості;

– посилення відповідальності розпорядників бюджетних коштів за цільовим і ефективним їх використанням;

– встановити чітке розмежування повноважень та відповідальності за виконання бюджету між розпорядниками коштів і державними органами влади;

– формування засад фінансової культури і відповідальності на всіх стадіях бюджетного процесу кожного його учасника.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. *Відомості Верховної ради України*. 2010. № 50-51. 572 с.

2. Бюджетна система. Підручник / за ред. д.е.н., проф. В. Г. Дем'янишина, д.е.н., проф. О. П. Кириленко та д.е.н., проф. З. М. Лободіної. Тернопіль: ЗУНУ, 2020. 626 с.

3. Казначейська система: Підручник / за наук. ред. д.е.н., проф. А. І. Крисоватого, д.е.н., проф. О. П. Кириленко, Т. Я. Слюз. Тернопіль: ЗУНУ, 2020. 364 с.

4. Сидор І. П., Корнацька Р. М. Загальнодержавні податки і збори в контексті наповнення місцевих бюджетів. *Інноваційна економіка*. 2018. № 3-4. С. 126-133.

5. Сидор І. П. Міжбюджетні трансферти в системі доходів місцевих бюджетів: сучасний стан та напрями вдосконалення. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 32. С. 363-370.